

Nr 7

Konstitutionsutskottets utlåtande i anledning av motion angående undersökningar rörande fingerade val enligt majoritetsvalmetod.

Ärendet

I detta utlåtande behandlas motionen II: 338 av herr Svensson i Eskilstuna (s) angående undersökningar rörande fingerade val enligt majoritetsvalmetod.

Hemställan avser:

»att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begär att de undersökningar avseende fingerade val enligt majoritetsvalmetod med och utan modifikationer under vissa antagna partikombinationer och på grundval av faktiska röst-siffror i senaste riksdagsmannaval fram till och med 1960, som redovisats av Sänderska författningsutredningen (SOU 1958: 29 och SOU 1963: 19) genom Kungl. Maj:t utsträcks till att utgå från jämväl röst-siffror i 1964 och 1968 års riksdagsmannaval;

att därvid särskilt granskas vilken verkan på mandatfördelningen som skulle följa av genomförd borgerlig samling vid majoritetsvals-system eller modifierat sådant; och

att dessa undersökningar och analyser, utförda av statsvetenskaplig expertis, publiceras som ett inslag i skriftserien Statens offentliga utredningar för att tillföra debatten material, som kan läggas till grund för en praktisk-politisk bedömning av frågekomplexet valsätt—partisystem—regeringssammansättning.»

Bakgrund

Till de uppgifter som anförtroddes den år 1954 tillsatta författningsutredningen hörde frågan om valsättet vid riksdagsmannavalen varvid utredningen hade att överväga om övergång till majoritetsval i enmansvalkretsar, eventuellt i någon kombination med proportionell valmetod, borde ske. Utredningen lät i syfte att bedöma detta spörsmål företa vissa statistiska undersökningar, vilka år 1958 publicerades i skriftserien Statens offentliga utredningar (SOU 1958: 29). I det publicerade materialet ingick dels en under-

sökning omfattande hela riket, dels vissa specialundersökningar, som berörde Stockholms stad samt Stockholms, Uppsala och Södermanlands län.

Riksundersökningen grundade sig på röstsiffrorna vid 1952 års och 1956 års andrakammarval. Syftet med undersökningen var att studera mandatfördelningen mellan partierna under antagande att rösterna avgivits vid majoritetsval i enmanskretsar varvid det antal mandat, som skulle fördelas, utgjorde i ett alternativ 230, i ett annat 300. Mandatfördelningen i de olika kretsarna studerades vidare under antagande att samverkan förekom mellan olika partier, varvid inalles åtta olika partikonstellationer studerades. Mandatens fördelning jämfördes dels med röstfördelningen, dels med mandatfördelningen vid proportionella val enligt d'Hondts metod och enligt jämkade uddatalsmetoden.

Även specialundersökningarna bestod väsentligen av framräkningar av mandatfördelningar och jämförelser mellan sådana fördelningar. De grundade sig på röstsiffror från 1944, 1948 och 1952 års andrakammarval. I den ena av undersökningarna, som baserades på 1944 års val, konstruerades ett flertal valkretsuppsättningar varvid målsättningen var att studera dels variationen mellan indelningar i fråga om mandatfördelningen, dels variationen i folkmängd mellan valkretsarna vid de båda senare valen. I den andra delstudien jämfördes mandatfördelningarna under förutsättning att länen tillfördes mandat till ett antal som motsvarade alternativen 230, 300 och 360 mandat för hela riket.

Till författningsutredningens år 1963 avgivna slutbetänkande fogades en bilaga, som författats av utredningens ordförande Rickard Sandler och som innehöll ytterligare kalkyler angående mandatfördelningen vid tillämpning av majoritetsval samt vid kombinationer av majoritetsval och proportionellt val (SOU 1963: 19). Vid dessa kalkyler hade även röstsiffrorna vid de båda valen år 1958 samt vid 1960 års andrakammarval beaktats.

Motionen

Motionären anknyter inledningsvis till ett av preceptorn vid Stockholms universitet Olof Ruin nyligen framlagt arbete om regeringsfrågan i Sverige under perioden 1945—1960. Av Ruins arbete framgick att frågan om valsystemets utformning spelat en viktig roll i debatten. Förespråkarna för ett tvåpartisystem hade i majoritetsval i enmansvalkretsar sett ett möjligt medel att påskynda en sammanslagning av de borgerliga partierna. Nu hade visserligen överenskommelse träffats om en författningsreform i vilken majoritetsval inte ingår. Motionären hävdar emellertid att detta inte innebär att slutlig ställning tagits till olika system för regeringens sammansättning. Han anför:

Att diskussionen om exempelvis valsättsmetoden och dess inverkan på regeringssystemet skulle avstanna i och med första beslutet om den partiella grundlagsreformen kunde inte väntas och har ej heller inträffat. Inte minst under den senaste valrörelsen fanns en uppdelning i en regerings- och oppositionssida, som av väljarna upplevdes som två om den första statsmakten lävlande meningsriktningar. Samtidigt upplevdes det av många som en svaghet att de borgerliga partierna var organisatoriskt splittrade. Inte minst från högerpartiet gjordes gällande att efter engelskt mönster ett gemensamt valmanifest skulle ha framlagts av den borgerliga »skuggregeringen». Efter valet har från en ganska stor minoritet inom moderata samlingspartiet framförts krav på övergång till majoritetsval, något som skulle påskynda en utveckling mot ett tvåpartisystem i Sverige.

Införande av majoritetsval torde åtminstone för närvarande sakna politisk aktualitet. Detta förhållande gör det inte mindre angeläget att debatten tillföres material, som kan läggas till grund för en praktiskt-politisk bedömning av frågekomplexet valsätt—partisystem—regeringssammansättning. Genom den Sändlerska författningsutredningen redovisades en rad undersökningar av denna typ. På så sätt har allmänheten informerats om hur riksdagen under några efterkrigsval skulle ha sammansatts efter röstsammanräkning enligt majoritetsvalmetod med eller utan modifikationer. Det sista val, från vilket sådan undersökning finns redovisad, är 1960 års riksdagsmannaval (SOU 1963: 19). Enligt min uppfattning skulle det vara av värde om liknande undersökningar företogs på grundval av röstsiffrorna i 1964 års och 1968 års riksdagsmannaval.

Utskottet

Författningsutredningen, som tillsattes år 1954 och som framlade förslag rörande Sveriges statsskick år 1963, lät i samband med sitt arbete företa vissa undersökningar om den mandatfördelning som skulle ha uppkommit därest majoritetsval i enmansvalkretsar, eventuellt i kombination med proportionell metod, hade tillämpats vid riksdagsmannavalen.

Resultaten av undersökningarna som baserades på röstsiffrorna vid olika val, senast 1960 års andrakammarval, publicerades i skriftserien Statens offentliga utredningar. I förevarande motion hemställs att sådana undersökningar skall genom Kungl. Maj:ts försorg utföras även på basis av röstsiffrorna vid 1964 och 1968 års riksdagsmannaval. Utskottet delar motionärens uppfattning att den allmänna debatten bör tillföras material, som belyser frågan om valsättets inverkan på mandatfördelningen och därmed sammanhängande politiska förhållanden. De i motionen föreslagna kompletterande undersökningarna bör därför enligt utskottets mening utföras. Liksom i författningsutredningens undersökningar bör därvid verkan av olika partikombinationer granskas. Utskottet kan dock inte nu närmare bedöma, om även verkningarna av olika kombinationer av majoritetsval och proportionellt val bör undersökas. Ej heller vill utskottet ta ställning till frågan om vilka förutsättningar i fråga om mandatantal, valkretsindelning o. d. som bör läg-

gas till grund för undersökningarna. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att lämna närmare direktiv i dessa hänseenden.

Utskottet hemställer sålunda,

att riksdagen, med bifall till motionen II: 338, hos Kungl. Maj:t anhåller att undersökningar rörande fingerade val enligt majoritetsvalmetod utföres på grundval av röstsiffrorna vid 1964 och 1968 års andrakammarval, att därvid särskilt granskas vilken verkan på mandatfördelningen som skulle följa av genomförd borgerlig samling vid majoritetsvals-system, samt att undersökningarna publiceras i skriftserien Stalens offentliga utredningar.

Stockholm den 18 februari 1969

På konstitutionsutskottets vägnar:

GEORG PETTERSSON

Närvarande:

från första kammaren: herrar Georg Pettersson (s), Erik Olsson (s), Dahl* (s), fru Segerstedt Wiberg (fp), herrar Sveningsson (m), Sörlin (s), Hernelius (m), Sörenson (fp), Norberg (s) och Axel Georg Pettersson (cp); samt

från andra kammaren: herrar Larsson i Luttra (cp), Adamsson (s), Nilsson i Östersund (s), Henningsson (s), Wennerfors (m), fru Thunvall (s), herrar Johansson i Trollhättan (s), Boo (cp), Nelander (fp) och Jons-son i Mora (fp).

* Ej närvarande vid justeringen.